

ปรัชญา

ของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนและ
การทำวิสาหกิจเพื่อสังคม เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนใน
ท้องถิ่น: กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6 แห่งใน
ภาคตะวันออก

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์¹ พรทิวา อาชีวะ^{2*} จิตรา ประดิษฐ์ศิลป์³

รับบทความ: 15 มกราคม 2569 แก้ไขบทความ: 28 เมษายน 2569 ตอรับบทความ: 29 เมษายน 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อประเมินระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6 แห่งในภาคตะวันออก 2) เพื่อถอดบทเรียนต้นแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6 แห่ง ที่มีการบริหารงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออก ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี เทศบาลเมืองตราด องค์การบริหารส่วนตำบลพลูตาหลวง องค์การบริหารส่วนตำบลวังหว้า องค์การบริหารส่วนตำบลหนองตีนนก และองค์การบริหารส่วนตำบลสาธิต การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแนวสหวิทยาการข้ามพ้นสาขา โดยใช้เทคนิคการผสมผสานระหว่างเทคนิคการวิจัยเชิงกรณีศึกษา (Case Study) และ การถอดบทเรียน (Lesson Learned Methodology)

ผลการวิจัยพบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 6 แห่ง มีระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับ เข้าใจ และพบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาคตะวันออกมีต้นแบบวิสาหกิจเพื่อสังคม 2 แห่ง คือ บริษัท ประชาธิปไตยสามัคคี ชลบุรี (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด ที่มีวัตถุประสงค์มุ่งรับรองผลิตภัณฑ์ชุมชนของจังหวัด และบริษัท ประชาธิปไตยสามัคคีตราด (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด ที่มุ่งส่งเสริมการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ส่วนในพื้นที่อีก 4 แห่ง ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาคตะวันออกพบว่า ยังอยู่ในระดับของนวัตกรรมสังคมระดับจุลภาคคือ ศูนย์พลูตาหลวงदैค์แคว์ กลุ่มท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านวังหว้า การพัฒนารูปแบบการเพาะเลี้ยงและสายพันธุ์ปลานิลจิตรลดา การเปลี่ยนขยะที่เหลือใช้ เพื่อความสะดวกและการสานต่อลมหายใจแก่เพื่อนผู้ยากไร้ ฉะนั้น วิสาหกิจชุมชนจึงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับฐานราก

คำสำคัญ: ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาที่ยั่งยืน วิสาหกิจเพื่อสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

¹⁻² คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

* อีเมลล์: pomtiwa.a@rbru.ac.th

³ นักวิจัยอิสระ

The sufficiency Economy Philosophy for Sustainable Development Goals and Social Enterprise Implementation toward the Well-being of Local Communities: A Case Study of Six Local Administrative Organizations in Eastern Thailand

Chaiyon Praditsil ¹
Porntiwa Archeewa ^{2*}
Jittra Praditsil ³

Abstract

This research article aims to: 1) assess the level of sufficiency economy implementation among six local administrative organizations in Eastern Thailand, and 2) extract lessons learned from exemplary social enterprises managed by these organizations in accordance with the Philosophy of Sufficiency Economy. The study areas include the Chonburi Provincial Administrative Organization, Trat Municipality, Phlu Ta Luang Subdistrict Administrative Organization, Wang Wa Subdistrict Administrative Organization, Nong Teen Nok Subdistrict Administrative Organization, and Sarika Subdistrict Administrative Organization. This research employs a qualitative transdisciplinary approach, integrating the case study methodology and the lesson-learned methodology.

The findings reveal that all six local administrative organizations demonstrate a “Understanding” level of sufficiency economy implementation. Furthermore, two prominent social enterprise models were identified in Eastern Thailand: Pracharath Rak Samakkee Chonburi (Social Enterprise) Co., Ltd., which focuses on certifying community products, and Pracharath Rak Samakkee Trat (Social Enterprise) Co., Ltd., which promotes socially beneficial activities. In addition, four other local organizations were found to have developed the micro-level of social innovation initiatives, including the Phlu Ta Luang Daycare Center, Ban Wang Wa Agro-Cultural Tourism Group, Tilapia Chitralada Breeding and Farming Model Development Project, and the Waste Transformation and “Breath of Life for the Underprivileged” Initiative. Therefore, community enterprises are a key mechanism for driving sustainable development at the grassroots level.

Keywords: Philosophy of Sufficiency Economy, Sustainable Development, Social Enterprise

¹⁻² Faculty of Humanities and Social Sciences, Rambhai Barni Rajabhat University

* E-mail: porntiwa.a@rbru.ac.th

³ Independent Researcher

บทนำ

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals - SDG) เป็นวาระของประชาคมโลกที่ต่อเนื่องมาจากเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals - MDG) ซึ่งเริ่มเมื่อปี พ.ศ.2543 ดังนั้น เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของการพัฒนาองค์การสหประชาชาติจึงได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาขึ้นใหม่โดยอาศัยกรอบความคิดที่มองการพัฒนาเป็นมิติ ของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนจะใช้เป็นทิศทางการพัฒนาดังแต่เดือนกันยายน ปี พ.ศ.2558 ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ.2573 ครอบคลุมระยะเวลา 15 ปี ในการนี้สหประชาชาติได้โน้มน้าวผู้นำประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทยให้ยอมรับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อเป็นเข็มทิศของวาระการพัฒนาใหม่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 จนถึง พ.ศ.2573 โดยมี 17 เป้าหมายหลักและ 169 เป้าประสงค์เพื่อช่วยประเทศต่างๆ สามารถขับเคลื่อนการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน (ปริยานุช ธรรมปิยา และผาณิต เกิดโชคชัย, 2562)

ในประเทศไทยนั้นเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติสามารถเชื่อมโยงกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเนื่องจากมีลักษณะและหลักการที่คล้ายคลึงกันดังจะเห็นได้จากงานในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร โครงการในพระราชดำริหลายพันโครงการ รวมถึงการดำเนินงานที่มีการส่งเสริมโดยภาครัฐ ภาคประชาสังคมและภาคเอกชน (อภิชัย พันธเสน. 2562) การเชื่อมโยงระหว่างเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในประเทศไทยได้กำหนดมาเป็นเป้าหมายยุทธศาสตร์การพัฒนาชาติ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) ที่เน้นความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน เรายังพบว่า แนวทางดังกล่าวยังมิได้เน้นถึงเรื่องประโยชน์สุขซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คณะผู้วิจัยได้เลือกกรณีตัวอย่างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6 แห่ง ตั้งแต่องค์กรบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อให้ทราบถึงระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นกรณีศึกษาในเขตพื้นที่ภาคตะวันออก โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง ซึ่งพิจารณาจากเกณฑ์สำคัญ คือ เป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีการน้อมนำศาสตร์พระราชามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานอย่างชัดเจน มีความหลากหลายในด้านบริบทพื้นที่ รูปแบบการดำเนินกิจการ และระดับการพัฒนา เพื่อให้สามารถสะท้อนภาพรวมของการประยุกต์ใช้ในบริบทที่แตกต่างกัน และเป็นกรณีศึกษาที่มีความโดดเด่นและสามารถให้ข้อมูลเชิงลึกได้

แม้ว่าจะมีงานวิจัยจำนวนมากที่ศึกษาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและวิสาหกิจเพื่อสังคมในบริบทของประเทศไทย แต่ส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นในเชิงแนวคิด ทฤษฎี หรือการวิเคราะห์ในระดับภาพรวมของประเทศ ขณะที่การศึกษาเชิงประจักษ์ที่สะท้อนการประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชาในระดับพื้นที่จริง โดยเฉพาะในลักษณะการศึกษาเปรียบเทียบหลายพื้นที่ (multiple case studies) ยังมีอยู่อย่างจำกัด และยังขาดการบูรณาการองค์ความรู้ระหว่างศาสตร์พระราชากับวิสาหกิจเพื่อสังคม ในการอธิบายกลไกการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากนี้ เราพบว่า การดำเนินงานยังไม่ได้มีการเชื่อมโยงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนดโครงการ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนและประโยชน์สุขแก่ประชาชนในท้องถิ่น: กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคตะวันออก เพื่อให้การดำเนินงานตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในประเทศไทยให้มีความสมบูรณ์ครบครันยิ่งขึ้นโดยอาศัยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกหลักในการต่อยอดการพัฒนาที่ยั่งยืนไปสู่การทำให้ประโยชน์สุขให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นผ่านการสนับสนุนวิสาหกิจเพื่อสังคมที่ดำเนินการอยู่ในพื้นที่ของท้องถิ่นภาคตะวันออก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6 แห่งในภาคตะวันออก
2. เพื่อถอดบทเรียนต้นแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6 แห่ง ที่มีการบริหารงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออก

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนวรรณกรรมในเชิงทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทนี้ ผู้วิจัยขอเสนอแนวคิดหลัก (Core concept) เป็นเครื่องมือในการค้นคว้าตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย ดังนี้

แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy Philosophy: SEP) เป็นแนวคิดทางสังคมทางเลือก (Alternative Social Thoughts) ที่ อภิชาติ พันธ์เสน และคณะ (2549) จัดให้อยู่ในกลุ่มเดียวกับแนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์สังคม (Social Economics) ซึ่งแตกต่างจากเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (Mainstream Economics) ที่มุ่งเน้นผลกำไรและการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ

1. เป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

เป้าหมายสูงสุดของเศรษฐกิจพอเพียง คือ “ประโยชน์สุขของสรรพชีวิตทั้งมวล” ไม่ใช่เพียงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของบุคคลหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง การพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นการขับเคลื่อนที่มุ่งให้ปัจเจก ครอบครัว ชุมชน องค์กร และสังคมโดยรวม “อยู่ดี มีสุข” อย่างแท้จริง (อภิชาติ พันธ์เสน, 2549; 2560)

อภิชาติได้อธิบายแนวคิดนี้ในรูปแบบของ “ระบบเศรษฐกิจพอเพียงเชิงระบบ (A System Analysis of Sufficiency Economy)” โดยระบุว่าการขับเคลื่อนต้องอาศัย ปัจจัยนำเข้า (Inputs) 2 ด้านหลัก ได้แก่

ด้านคุณธรรม (Morality) เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ความขยันหมั่นเพียร

ด้านสติปัญญา (Wisdom) เช่น ความรอบรู้ รอบคอบ และรู้เท่าทัน

เมื่อปัจจัยทั้งสองทำงานร่วมกัน จะก่อให้เกิดกระบวนการดำเนินชีวิตบน “ทางสายกลาง” ซึ่งประกอบด้วย 3 หลักการสำคัญ ได้แก่

ความพอประมาณ (Moderation)

ความมีเหตุผล (Reasonableness)

การมีภูมิคุ้มกันที่ดี (Self-immunity)

ผลลัพธ์ของกระบวนการนี้คือ “ความยั่งยืน (Sustainability)” ในทุกมิติ ทั้งทุนมนุษย์ ทุนสังคม วัฒนธรรม ทุนทางกายภาพ และทุนทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะคงอยู่ในสถานะสมดุลและมั่นคง ไม่ทำลายทุนเดิมของสังคม (อภิชัย พันธเสน, 2560)

2. หลักการทรงงาน: ทฤษฎีเพื่อการปฏิบัติ

จากฐานคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงพัฒนาหลักการทรงงานซึ่งถือเป็น “ทฤษฎีเพื่อการปฏิบัติ (Practical Theory)” โดยสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) และคณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา (2559) ได้สรุปหลักการไว้ 23 ข้อ ซึ่งสะท้อนแนวทางการพัฒนาที่เน้น ความเรียบง่าย ความเป็นระบบ และการพึ่งพาตนเอง มีหลักสำคัญบางประการ ได้แก่

- หลักการศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ คือ ใช้ข้อมูลจริงและการวิเคราะห์เชิงระบบก่อนตัดสินใจ
- หลักการระเบิดจากข้างใน คือ พัฒนาคนและชุมชนให้เข้มแข็งจากภายในก่อนขยายผล
- หลักการแก้ปัญหาจากจุดเล็ก คือ มองภาพรวมแต่เริ่มแก้จากปัญหาย่อย
- หลักการทำตามลำดับขั้น คือ พัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยเริ่มจากสิ่งจำเป็น
- หลักภูมิสังคม คือ พัฒนาตามบริบทของพื้นที่และวัฒนธรรมท้องถิ่น
- หลักองค์กรร่วม คือ มองการพัฒนาแบบบูรณาการทุกมิติ
- หลักการพึ่งตนเอง คือ สร้างความเข้มแข็งจากภายในชุมชน
- หลักประโยชน์ส่วนรวม คือ ทำเพื่อประโยชน์ของสังคมมากกว่าปัจเจก

ต่อมา มูลนิธิชัยพัฒนา (2563) ได้ขยายหลักการทรงงานดังกล่าวให้ครอบคลุม 27 ข้อ เพื่อให้เป็น “ศาสตร์แห่งการพัฒนา” (Development Doctrine) ที่นำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในทุกระดับของสังคม โดยเพิ่มเติมหลักสำคัญ เช่น

- เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา
- ทำงานอย่างมีความสุข
- ซื่อสัตย์ อ่อนน้อม และเพียรพยายาม
- การบริการที่จุดเดียว (One Stop Service)
- ชัยชนะของการพัฒนา

หลักการทรงงานทั้งหมดสะท้อนถึง “การพัฒนาบนพื้นฐานของคุณธรรมและปัญญา” ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มุ่งสร้างความสมดุลและความยั่งยืนในทุกระดับของสังคม

แนวคิดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)

แนวคิดเรื่อง การพัฒนาที่ยั่งยืน มีจุดเริ่มต้นจากรายงานของคณะกรรมการบรันด์แลนด์ (Brundtland Report) ในปี ค.ศ. 1987 (พ.ศ. 2530) ซึ่งให้นิยามว่า (ปรียานุช ธรรมปิยา และผาณิต เกิดโชคชัย, 2562)

“การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนศักยภาพของคนรุ่นอนาคตในการตอบสนองความต้องการของตนเอง”

การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวคิดแบบ หลายมิติ (Multidimensional concept) ที่ต้องพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่าง สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และการเมือง ซึ่งเปรียบได้กับ “สามเหลี่ยมแห่งความยั่งยืน” (Fuchs, 2017) โดยแต่ละมิติส่งผลซึ่งกันและกัน เช่น การเติบโตทางเศรษฐกิจที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และระบบการเมืองที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

องค์การสหประชาชาติได้กำหนด เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ขึ้นในปี พ.ศ. 2558 เพื่อเป็นกรอบพัฒนาระดับโลกระหว่างปี 2559–2573 รวม 17 เป้าหมายหลัก ได้แก่ การขจัดความยากจน การขจัดความหิวโหย การมีสุขภาพดี การศึกษาเท่าเทียม การส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศ การมีน้ำสะอาดและสุขาภิบาล พลังงานสะอาด งานที่มีคุณค่า อุตสาหกรรมและนวัตกรรม การลดความเหลื่อมล้ำ เมืองปลอดภัย การบริโภคอย่างยั่งยืน การรับมือการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ การอนุรักษ์ทะเลและระบบนิเวศบนบก สังคมสันติสุข และความร่วมมือเพื่อการพัฒนา (ปรียานุช ธรรมปิยา และผาณิต เกิดโชคชัย, 2562)

ในบริบทของไทย อภิชัย พันธเสน ได้ให้ข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า แนวคิด “ความยั่งยืน” ไม่ใช่คำหลักในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แต่สิ่งที่ควรเน้นคือ “ความสมดุล” ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมไตรลักษณ์ — อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ที่ชี้ว่าสรรพสิ่งเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จึงไม่ควรยึดติดกับ “ความยั่งยืน” แบบตะวันตก แต่ควรมุ่งสร้าง “ความพอดี” และ “ประโยชน์สุข” อันเป็นหัวใจของเศรษฐกิจพอเพียงมากกว่า (อภิชัย พันธเสน, ม.ป.ป.)

ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนในมุมมองบูรณาการควรถูกวิเคราะห์ทั้งในด้านโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม โดยใช้แนวทางวิภาษวิธีเพื่อให้เห็นทั้งด้านที่ยั่งยืนและไม่ยั่งยืนของระบบสังคม และเชื่อมโยงกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นความสมดุลและความพอดีเป็นสำคัญ

แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคม

1. ความหมายและลักษณะสำคัญของวิสาหกิจเพื่อสังคม

สมศักดิ์ สามัคคีธรรม (2563) อธิบายว่า วิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise: SE) คือองค์การที่ใช้เครื่องมือเชิงธุรกิจเพื่อบรรลุเป้าหมายทางสังคม กล่าวคือ เป็นกิจการที่ดำเนินการผลิตหรือให้บริการที่ก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมไปพร้อมกัน ซึ่งลักษณะสำคัญของ SE มี 5 ประการ ดังนี้:

- 1) ใช้กลไกทางธุรกิจเพื่อเป้าหมายสังคม เพื่อมุ่งสร้างมูลค่าทางธุรกิจควบคู่กับมูลค่าทางสังคม

2) รูปแบบการจัดตั้งที่หลากหลาย ซึ่งอาจจัดตั้งโดยภาคเอกชน ภาคประชาสังคม หรือสหกรณ์ แต่ไม่ใช่หน่วยงานของรัฐ

3) สามารถแสวงหากำไรได้ แต่การปันผลให้ผู้ถือหุ้นไม่ใช่เป้าหมายหลัก โดยมักจำกัดไม่เกินร้อยละ 30 ของกำไรทั้งหมด

4) มุ่งประโยชน์ต่อสังคม โดยเฉพาะกลุ่มคนชายขอบ ผู้ด้อยโอกาส และผู้ยากจน รวมถึงประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

5) พึ่งพาตนเองทางการเงิน สามารถดำเนินงานได้ด้วยรายได้จากกิจกรรมหลัก โดยเงินบริจาคหรือเงินสนับสนุนจากภายนอกไม่ควรเกิน 50% ของค่าใช้จ่ายทั้งหมด

แนวคิดนี้สอดคล้องกับ พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562 ที่ให้ความหมายว่า SE หมายถึง นิติบุคคลที่ประกอบกิจการเพื่อสังคมเป็นเป้าหมายหลัก โดยอาจแบ่งปันกำไรให้ผู้ถือหุ้นได้ไม่เกินร้อยละ 30 ของผลกำไรทั้งหมด (พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562)

2. การจำแนกประเภทของวิสาหกิจเพื่อสังคม

1) การจำแนกตามฐานทฤษฎีและรูปแบบองค์กร สามารถแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้:
(S. Teasdale, 2012; อ้างใน สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2563)

(1) การหารายได้เอง (Resource Dependence Theory) SE ที่เกิดจากองค์กรอาสาสมัคร ซึ่งต้องหารายได้ด้วยตนเอง

(2) การบริการสาธารณะ (Voluntary Failure Theory) SE ที่รัฐสนับสนุนเพื่อให้บริการแทนรัฐในบางด้าน

(3) ธุรกิจเพื่อสังคม (State Failure Theory) SE ที่ใช้กลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อบรรลุเป้าหมายทางสังคม/สิ่งแวดล้อม

(4) วิสาหกิจชุมชน (Market Failure Theory) ดำเนินการโดยชุมชนเพื่อแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำจากกลไกตลาด

(5) สหกรณ์ (Social Economy Theory) ดำเนินการโดยสมาชิกเพื่อประโยชน์ร่วมและควบคุมแบบประชาธิปไตย

2) การจำแนกตามลักษณะพื้นฐานของการดำเนินงาน สามารถแบ่งได้ 9 ตัวแบบ ดังนี้
(Kim Alter, 2007; อ้างใน สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2563)

(1) ตัวแบบการส่งเสริมผู้ประกอบการ (Entrepreneur Support Model) เช่น สถาบันการเงินชุมชนที่ให้กู้ดอกเบี้ยต่ำ

(2) ตัวแบบการเป็นคนกลางเชื่อมกับตลาด (Market Intermediary Model) เช่น องค์กรช่วยชาวบ้านรวบรวมและแปรรูปผลผลิตเพื่อขายในราคาที่สูงขึ้น

(3) ตัวแบบการจ้างงาน (Employment Model) ว่าจ้างกลุ่มเป้าหมาย เช่น คนพิการ ให้ทำงานและมีรายได้

(4) ตัวแบบการขายบริการแก่กลุ่มเป้าหมายโดยตรง (Fee-for-Service Model) เช่น ศูนย์เลี้ยงเด็ก บ้านพักผู้สูงอายุ หรือโรงเรียนคนตาบอด

(5) ตัวแบบตลาดสำหรับรายได้ต่ำ (Low-Income Client as Market Model) เช่น ธนาคารคนจน (Grameen Bank) ให้บริการทางการเงินแก่ผู้ยากจน

(6) ตัวแบบสหกรณ์ (Cooperative Model) เช่น สหกรณ์การตลาดและสหกรณ์อุปทานทางการเกษตร

(7) ตัวแบบการเชื่อมโยงตลาด (Market Linkage Model) เช่น PhytoTrade Africa ที่เชื่อมโยงชาวบ้านผู้ผลิตกับผู้ซื้อในประเทศ

(8) ตัวแบบสนับสนุนโครงการทางสังคม (Service Subsidization Model) เช่น องค์กร ANCA ในบราซิลที่นำรายได้จากการขายสื่อไปสนับสนุนโครงการสอนอ่าน

(9) ตัวแบบสนับสนุนองค์กรทางสังคม (Organizational Support Model) เช่น บริษัทเบทาโกรที่จัดตั้งสำนักกิจกรรมเพื่อสังคม (CSR Unit) เพื่อพัฒนาชุมชน

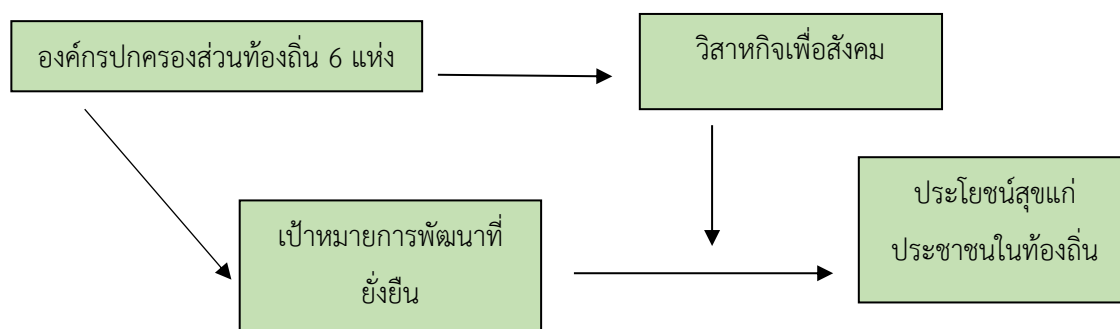
3. การเชื่อมโยงวิสาหกิจเพื่อสังคมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

งานวิจัยนี้มองว่า วิสาหกิจเพื่อสังคมเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (SEP) โดยมุ่งสร้างประโยชน์สุขแก่ประชาชนในท้องถิ่น (อภิชัย พันธเสน, ม.ป.ป.)

ฐานคิดดังกล่าวตั้งอยู่บนแนวทางการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อบรรเทาทุกข์และสร้างความสุขร่วมกัน ซึ่งถือเป็นพฤติกรรมที่มีเหตุผล (rational behavior) ของมนุษย์ที่เห็นคุณค่าในการให้และการแบ่งปัน ความสุขของมนุษย์ไม่ได้เกิดจากการสะสมสิ่งของเพื่อตนเองเท่านั้น แต่เกิดจากการสร้างประโยชน์สุขให้ผู้อื่น ซึ่งสะท้อนเจตนารมณ์เดียวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่มุ่งสู่ความสมดุล ความพอประมาณ และความยั่งยืน

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแนวสหวิทยาการ ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดที่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งจะต้องคำนึงถึงเป้าหมายสูงสุดของการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งก็คือ ประโยชน์สุขแก่ประชาชนท้องถิ่น ดังนั้น ในงานวิจัยนี้จึงต้องคำนึงถึงการนำวิสาหกิจเพื่อสังคมมาใช้เป็นกลไกในการทำให้เกิดประโยชน์สุข อันเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวง่ายขึ้นเพราะช่วยลดข้อจำกัดจากทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่รวมทั้งส่วนที่ได้รับการจัดสรรจากส่วนกลาง

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรของการศึกษานี้ คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6 แห่ง ที่มีการบริหารงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออก ประกอบด้วย องค์กรบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี เทศบาลเมืองตราด องค์กรบริหารส่วนตำบลพลูตาหลวง องค์กรบริหารส่วนตำบลวังห้ว องค์กรบริหารส่วนตำบลหนองดินนก และองค์กรบริหารส่วนตำบลสาธิตา

การรวบรวมข้อมูล เครื่องมือและการวิเคราะห์ข้อมูล

ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัยจะใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพแนวสหวิทยาการข้ามพันสาขา (Transdisciplinarity) เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาความรู้เพื่อนำไปใช้ในเชิงปฏิบัติ (Practical knowledge) (Hardorn teal., 2008: pp 19 - 37) บนฐานการวิจัยเชิงคุณภาพแนวสหวิทยาการข้ามพันสาขา องค์ความรู้ที่ได้คาดว่าจะมีลักษณะที่สำคัญดังนี้ (Julie Thompson Klein, 2010: pp. 15 - 20)

1. ความรู้แบบข้ามศาสตร์ (Transcending) เป็นความรู้ที่ข้ามพ้นขอบเขตแคบ ๆ ของโลกทัศน์แบบเฉพาะสาขาวิชาใดวิชาหนึ่งโดยผ่านการสังเคราะห์แบบครอบคลุมความรู้
2. ความรู้แบบข้ามสถาบันทางวิชาการ (Transgressing) เป็นความรู้ที่ข้ามจากตำราทางวิชาการ (Text) ไปสู่สถานการณ์หรือบริบทของชีวิตจริงทางสังคม (Context) ดังนั้น จึงเป็นการสลายขอบเขตในเรื่องชนชั้น เพศวิถี เชื้อชาติ ชาติพันธุ์หรืออัตลักษณ์อื่นๆ
3. ความรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนโฉมหน้าใหม่ (Transforming) เป็นความรู้ที่นำไปสู่การแก้ปัญหา (Problem Solving) ดังนั้น ปัญหาในชีวิตจริงจึงเป็นกรอบพื้นฐานในการตั้งโจทย์วิจัย นอกจากนี้ ความรู้ที่เน้นการแก้ปัญหามุ่งเน้นความร่วมมือระหว่างนักวิจัยกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในของภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคสังคม

เทคนิคและเครื่องมือวิจัย

การวิจัยใช้ การผสมผสานระหว่างเทคนิคการวิจัยเชิงกรณีศึกษา (Case Study) และ การถอดบทเรียน (Lesson Learned Methodology) เพื่อให้เกิดความเข้าใจเชิงลึกและสังเคราะห์องค์ความรู้ที่นำไปใช้ได้จริง

1. การวิจัยเชิงกรณีศึกษา

เลือกกรณีศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคตะวันออกจำนวน 6 แห่ง โดยการใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามเกณฑ์ “องค์กรแห่งความยั่งยืน” “องค์กรแห่งความสุข” และ “องค์กรแห่งประโยชน์สุข” (Patton, 1990) ได้แก่ อบจ.ชลบุรี เทศบาลเมืองตราด อบต.พลูตาหลวง จ.ชลบุรี อบต.หนองตีนนก จ.ฉะเชิงเทรา อบต.วังห้ว จ.ระยอง และ อบต.สาริกา จ.นครนายก

2. การถอดบทเรียน

การถอดบทเรียนเพื่อศึกษาวิสาหกิจเพื่อสังคมต้นแบบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก ดังนี้ (ศุภวัธย์ พลายน้อย, 2547; ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2563)

- สรุปบทเรียน จากประสบการณ์การดำเนินงานจริง
- วิพากษ์บทเรียน เพื่อหาข้อจำกัดและปัจจัยความสำเร็จ
- นำเสนอแนวทางต้นแบบ ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง (Workable Model)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลแบ่งเป็นสองลักษณะ ได้แก่

3.1 ข้อมูลเชิงปริมาณ

ใช้เครื่องมือวัดระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่พัฒนาโดย ศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน และทีมวิจัยจากทั่วประเทศ โดยมีการตรวจสอบความเที่ยงตรงและความเชื่อถือได้เรียบร้อยแล้ว โดยใช้เทคนิค การศึกษาเอกสาร เช่น แผนพัฒนาองค์กร เอกสารประชุม ข้อมูลราชการ ฯลฯ การสัมภาษณ์กลุ่มย่อย (Group Interview) กับผู้บริหารท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) เพื่อศึกษากิจกรรมจริงในพื้นที่

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยพิจารณาคะแนนรวมจากตัวชี้วัด 9 ด้าน เพื่อจัดระดับองค์กรเป็น 3 ระดับ ได้แก่ เข้าข่าย คือ องค์กรแห่งความยั่งยืน เข้าใจ คือ องค์กรแห่งความสุข และเข้าถึง คือ องค์กรแห่งประโยชน์สุข ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงเงื่อนไขคะแนนของระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง

คะแนน	ระดับ
* <u>เงื่อนไข</u> คะแนนรวมข้อ 1 2 และ 3 ต้องไม่ต่ำกว่า 70 คะแนน	เข้าข่าย (องค์กรแห่งความยั่งยืน) (ผลผลิต)
<u>เงื่อนไข</u> คะแนนข้อ 5 ต้องไม่ต่ำกว่า 40 คะแนน	เข้าใจ (องค์กรแห่งความสุข) แต่ต้องผ่านการเป็นองค์กรแห่งความยั่งยืนมาก่อน (ผลลัพธ์)
<u>เงื่อนไข</u> คะแนนข้อ 9 ต้องไม่ต่ำกว่า 25 คะแนนและจะต้องมีคะแนนรวมไม่ต่ำกว่า 270 คะแนนขึ้นไป	เข้าถึง (องค์กรแห่งประโยชน์สุข) แต่ต้องผ่านการเป็นองค์กรแห่งความสุขมาก่อน (ผลในที่สุด)

3.2 ข้อมูลเชิงคุณภาพ

มุ่งอธิบายและขยายผลจากข้อมูลเชิงปริมาณ โดยการใช้การพรรณนาเชิงประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (Oral History) จากผู้นำชุมชนหรือผู้สูงอายุ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในองค์กร การตรวจสอบข้อมูล (Data Validation) ซึ่งใช้หลักสามเส้า (Triangulation) เพื่อความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยตรวจสอบจากผู้ให้ข้อมูลหลายกลุ่ม แหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน (เอกสาร สัมภาษณ์ สังเกตการณ์) (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2559)

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ โดยใช้กระบวนการแบ่งช่วงเวลา (Periodization) การวิเคราะห์เชิงกระบวนการ (Process Analysis) การวิเคราะห์เชิงสาเหตุ (Causal Analysis) และการคืนข้อมูลสู่ชุมชนเพื่อสร้างการยอมรับ (Community Validation) (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2559)

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ผลการประเมินระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6 แห่ง มีผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1. องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี มีระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับ **เข้าใจ** โดยได้คะแนนรวม 145 คะแนน จาก 165 คะแนน แบ่งเป็น

องค์กรแห่งความยั่งยืน	75	คะแนน
องค์กรแห่งความสุข	45	คะแนน
องค์กรแห่งประโยชน์สุข	25	คะแนน

มีความโดดเด่นในด้านการบริหารจัดการโดยยึดหลักธรรมาภิบาล ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน พัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ควบคู่กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และมุ่งสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชนผ่านโครงการพัฒนาพื้นที่สีเขียว การจัดการขยะชุมชน และการส่งเสริมกิจกรรมชุมชนยั่งยืน

2. เทศบาลเมืองตราด มีระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับ **เข้าใจ** โดยได้คะแนนรวม 132.5 คะแนน จาก 165 คะแนน แบ่งเป็น

องค์กรแห่งความยั่งยืน	70	คะแนน
องค์กรแห่งความสุข	42.5	คะแนน
องค์กรแห่งประโยชน์สุข	20	คะแนน

มีจุดเด่นด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะโครงการ “ชุมชนรักษ์คลองบางพระ” ที่เน้นการจัดการน้ำและขยะในชุมชนแบบมีส่วนร่วม การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างรายได้เสริมแก่ประชาชน

3. องค์การบริหารส่วนตำบลพลูตาหลวง มีระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับ **เข้าใจ** โดยได้คะแนนรวม 150 คะแนน จาก 165 คะแนน แบ่งเป็น

องค์กรแห่งความยั่งยืน	78	คะแนน
องค์กรแห่งความสุข	47	คะแนน
องค์กรแห่งประโยชน์สุข	25	คะแนน

มีความโดดเด่นในการพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการและเน้นการสร้างความสุขของคนในองค์กร ผ่าน “โครงการพลูตาหลวงเทคนัคร์” ที่ดูแลผู้สูงอายุและผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง โดยมีความร่วมมือจากภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน

4. องค์การบริหารส่วนตำบลวังห้ว มีระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับ **เข้าใจ** โดยได้คะแนนรวม 147 คะแนน จาก 165 คะแนน แบ่งเป็น

องค์กรแห่งความยั่งยืน	76	คะแนน
องค์กรแห่งความสุข	46	คะแนน
องค์กรแห่งประโยชน์สุข	25	คะแนน

มีจุดเด่นด้านการส่งเสริมอาชีพเกษตรยั่งยืนและเกษตรอินทรีย์ การพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชน การจัดการน้ำเพื่อการเกษตร และการส่งเสริมการรวมกลุ่มของประชาชนในรูปแบบสหกรณ์ชุมชน เพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความสุขในชุมชน

5. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองตึนบก มีระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับ **เข้าใจ** โดยได้คะแนนรวม 143 คะแนน จาก 165 คะแนน แบ่งเป็น

องค์กรแห่งความยั่งยืน	73	คะแนน
องค์กรแห่งความสุข	45	คะแนน
องค์กรแห่งประโยชน์สุข	25	คะแนน

มีความโดดเด่นด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมและการบริหารขยะอย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากจากการเกษตรปลอดสารพิษ และการสร้างเครือข่ายชุมชนให้เข้มแข็ง โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอน

6. องค์การบริหารส่วนตำบลสาริกา มีระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับ **เข้าใจ** โดยได้คะแนนรวม 146 คะแนน จาก 165 คะแนน แบ่งเป็น

องค์กรแห่งความยั่งยืน 75 คะแนน

องค์กรแห่งความสุข 46 คะแนน

องค์กรแห่งประโยชน์สุข 25 คะแนน

มีจุดเด่นในการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการบริหารจัดการท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ โดยเน้นการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ การพัฒนาเกษตรยั่งยืน และการสร้างเครือข่ายภาคประชาชน เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนให้มั่นคงและยั่งยืน

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ต้นแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6 แห่ง ที่มีการบริหารงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออก มีผลการศึกษาดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 นวัตกรรมและวิสาหกิจเพื่อสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

อปท.	นวัตกรรมและวิสาหกิจเพื่อสังคม	ลักษณะสำคัญ
1. องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี	บริษัท ประชาธิปไตยรักสามัคคี ชลบุรี (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด	วิสาหกิจเพื่อสังคมที่มุ่งรับรองผลิตภัณฑ์ชุมชนของจังหวัด ตลาดนัดเทคโนโลยีของภาคตะวันออก รวมถึงการจัดแสดงสินค้าผลิตภัณฑ์จากชุมชนจังหวัดชลบุรี
2. เทศบาลเมืองตราด อำเภอเมือง จังหวัดตราด	บริษัท ประชาธิปไตยรักสามัคคีตราด (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด	วิสาหกิจเพื่อสังคมที่มุ่งส่งเสริมการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น โครงการอาหารปลอดภัย และการท่องเที่ยวโดยชุมชน
3. องค์การบริหารส่วนตำบลพลูตาหลวง อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี	ศูนย์พลูตาหลวงเดย์แคร์	นวัตกรรมสังคมมุ่งดูแลผู้ป่วย ผู้สูงอายุ และแก้ปัญหาความพิการหลังป่วย

4. องค์การบริหารส่วนตำบลวังหว่า อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง	กลุ่มท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านวังหว่า	วิสาหกิจชุมชนมุ่งส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่น
5. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองตีนนก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา	การพัฒนารูปแบบการเพาะเลี้ยงและสายพันธุ์ปลานิลจิตรลดา	นวัตกรรมสังคมมุ่งพัฒนาและผลิตลูกพันธุ์ปลานิล รวมถึงให้บริการในการจัดจำหน่ายสายพันธุ์
6. องค์การบริหารส่วนตำบลสาริกา อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก	การเปลี่ยนขยะที่เหลือใช้ เพื่อความสะอาดและการสานต่อลมหายใจแก่เพื่อนผู้ยากไร้ในตำบลสาริกา	นวัตกรรมสังคมที่มุ่งหวังให้รายได้ทั้งหมดนั้นนำไปช่วยเหลือผู้ยากไร้และผู้ด้อยโอกาสทางสังคมโดยที่คณะกรรมการดำเนินงานไม่ได้รับค่าตอบแทน รวมถึงไม่มีการหักค่าใช้จ่ายอื่นใด

จากตารางที่ 2 พบว่า มีต้นแบบวิสาหกิจเพื่อสังคม 2 แห่ง ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี คือ บริษัท ประชาธิปไตยรักสามัคคี ชลบุรี (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด ที่มีวัตถุประสงค์มุ่งรับรองผลิตภัณฑ์ชุมชนของจังหวัด ตลาดนัดเทคโนโลยีของภาคตะวันออก รวมถึงการจัดแสดงสินค้าผลิตภัณฑ์จากชุมชนจังหวัดชลบุรี ส่วนอีกพื้นที่หนึ่งในเขตเทศบาลเมืองตราดคือ บริษัท ประชาธิปไตยรักสามัคคีตราด (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด ที่มุ่งส่งเสริมการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น โครงการอาหารปลอดภัย และการท่องเที่ยวโดยชุมชน ส่วนในพื้นที่อีก 4 แห่ง ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาคตะวันออกพบว่า ยังอยู่ในระดับของนวัตกรรมสังคมคือ ศูนย์พลูดาลงเดย์แคร์ อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลพลูดาลง อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี กลุ่มท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านวังหว่าอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลวังหว่า อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง การพัฒนาแบบการเพาะเลี้ยงและสายพันธุ์ปลานิลจิตรลดาอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหนองตีนนก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา การเปลี่ยนขยะที่เหลือใช้ เพื่อความสะอาดและการสานต่อลมหายใจแก่เพื่อนผู้ยากไร้ในตำบลสาริกา อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสาริกา อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก

อภิปรายผล

จากผลการศึกษา พบว่า การประเมินระดับเศรษฐกิจพอเพียงและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคตะวันออกนั้นมีผลประเมินสอดคล้องต้องกัน กล่าวคือ องค์การบริหารส่วนตำบลสาริกาได้รับการประเมินอยู่ในระดับการเข้าถึงทั้งการเป็นเศรษฐกิจพอเพียงและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ในขณะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอีก 5 แห่ง คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี เทศบาลเมืองตราด องค์การบริหารส่วนตำบลพลูดาลง องค์การบริหารส่วนตำบลวังหว่า และองค์การบริหารส่วนตำบล

หนองดื่นนง ได้รับการประเมินอยู่ในระดับความเข้าใจทั้งการเป็นเศรษฐกิจพอเพียงและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่า ในการขับเคลื่อนงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเราสามารถบูรณาการการพัฒนาตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนเข้ากับการทำงานตามแนวของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ นอกจากนี้ กรณีผลการศึกษาต้นแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมคือ บริษัท ประชารัฐรักสามัคคี ชลบุรี (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด และบริษัท ประชารัฐรักสามัคคีตราด (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด สะท้อนให้เห็นถึงทฤษฎีความล้มเหลวของอาสาสมัคร (voluntary failure) ซึ่งวิสาหกิจเพื่อสังคมเป็นบริการสาธารณะสำคัญที่รัฐให้การสนับสนุนโดยที่รัฐไม่ได้เป็นผู้จัดให้เองเพื่อให้วิสาหกิจเพื่อสังคมขยายบริการออกไปอย่างพอเพียง อย่างไรก็ตาม 2 ตัวแบบการขับเคลื่อนวิสาหกิจเพื่อสังคมทั้ง 2 แห่ง มีความแตกต่างกันคือ

บริษัท ประชารัฐรักสามัคคี ชลบุรี (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด ซึ่งเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีแนวคิดในการส่งเสริมด้านสังคมและวัฒนธรรมโดยเฉพาะเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมถึงการสร้างเครือข่ายทั้งในระดับจังหวัด เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอและชุมชนท้องถิ่น โดยมีการดำเนินกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปสัมผัสชุมชนให้ได้มากที่สุด โดยเฉพาะการเดินทางเที่ยวชมภายในหมู่บ้านนั้นมีความสอดคล้องกับตัวแบบการเป็นคนกลางที่เชื่อมกับตลาด (Market intermediary model) ตัวอย่างเช่น ปกติเกษตรกรที่ปลูกกาแฟบนที่ราบสูง มักจำหน่ายผลผลิตของตนได้ราคาต่ำ เนื่องจากพ่อค้าคนกลางกดราคารับซื้อ ในกรณีนี้ผู้นำชุมชนหรือนักพัฒนาชุมชนอาจมีการจัดตั้งองค์การ SE เพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลือชาวบ้าน โดยผ่านการรวมกลุ่มเกษตรกร มีการรวบรวมผลผลิตกัน และนำไปแปรรูปก่อนนำไปขายเพื่อให้ได้ราคาที่สูงขึ้น เป็นต้น

ส่วนบริษัท ประชารัฐรักสามัคคีตราด (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด เป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีการบูรณาการในการส่งเสริมสนับสนุนสร้างรายได้ในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเชิงพื้นที่ ด้วยการสร้างเครือข่ายการผลิตอาหารปลอดภัย และทำงานคู่ขนานกับ คณะกรรมการ คสป.ตราด เป็นการให้ความสำคัญกับการสนับสนุนการทำเกษตรแบบอินทรีย์ หรือเกษตรที่มีความปลอดภัย ตอบโจทย์คนรักสุขภาพที่เป็นกระแสสังคมในปัจจุบัน ทั้งนี้ มีวิธีการดำเนินงานโดยการรับซื้อผัก ผลไม้ในรูปแบบอินทรีย์จากชาวบ้านในพื้นที่ และนำมาขายให้กับเครือข่ายในลักษณะการทำบันทึกข้อตกลงการจับคู่ธุรกิจ เพื่อเป็นหลักประกันให้กับเกษตรกรที่เข้าร่วมว่าจะมีรายได้แน่นอน และต่อเนื่อง เพราะที่ผ่านมารูปแบบการทำเกษตรแบบอินทรีย์มักมีปัญหาด้านช่องทางการตลาดที่แคบ จนทำให้เกษตรกรหลายรายหันกลับมาใช้วิธีทำเกษตรแบบเคมีในเวลาต่อมา วิสาหกิจเพื่อสังคมเช่นนี้มีการขับเคลื่อนที่สอดคล้องกับตัวแบบ “ตัวแบบการเชื่อมโยงกับตลาด” (Market linkage model) กรณีนี้องค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคมทำหน้าที่เป็นนายหน้า (Broker) ในการประสานผู้ผลิตให้ได้พบกับผู้ซื้อ ตัวอย่างเช่น กรณีของตัวแบบที่เจ็ด ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในประเทศแถบแอฟริกาทางภาคใต้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวชนบทที่มีสถานะยากจน ผลผลิตจำนวนมากถูกนำไปใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตเครื่องดื่ม เครื่องสำอาง ผลิตภัณฑ์บำรุงสุขภาพ ชาสมุนไพร แยม อาหารเสริม และผลิตภัณฑ์ยา ซึ่งพืชที่นำมาเป็นวัตถุดิบเหล่านี้ส่วนใหญ่ปลูกในเขตป่าที่ห่างไกล ทำให้ชาวบ้านขาดข้อมูลทางการตลาด และมักถูกกดราคาในการขายผลผลิต

ต่อมามีการจัดตั้งองค์กร SE ที่ไม่แสวงหากำไร ชื่อ PhytoTrade Africa ทำหน้าที่เป็นนายหน้าเชื่อมโยงชาวบ้านผู้ผลิตกับผู้ซื้อที่เป็นบริษัทขนาดใหญ่ในยุโรป รวมทั้งส่งเสริมให้ชาวบ้านได้เข้าถึงข้อมูล งานวิจัยเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ การควบคุมคุณภาพผลิตภัณฑ์ และการทำสัญญาขายสินค้าเพื่อการส่งออก

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวัดระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ ระดับไม่เข้าข่าย ระดับเข้าข่าย (องค์กรแห่งความยั่งยืน) ระดับเข้าใจ (องค์กรแห่งความสุข) และระดับเข้าถึง (องค์กรแห่งประโยชน์สุข) พบว่ากรณีศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 6 แห่งในภาคตะวันออก อยู่ในระดับเข้าถึง 1 แห่ง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลสาริกา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่อยู่ในระดับเข้าใจ 5 แห่ง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี เทศบาลเมืองตราด องค์การบริหารส่วนตำบลพลูตาหลวง องค์การบริหารส่วนตำบลวังห้ว และองค์การบริหารส่วนตำบลหนองตีนนก

สำหรับต้นแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการบริหารงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกของเขตพื้นที่ใหม่ของโครงการ ตลอดจนส่งเสริมให้มีการดำเนินกิจกรรมในลักษณะนี้ในพื้นที่ภาคตะวันออกเพิ่มมากขึ้น จากกรณีศึกษาในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาคตะวันออกทั้ง 6 แห่ง พบว่า มีต้นแบบวิสาหกิจเพื่อสังคม 2 แห่ง ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี คือ บริษัท ประชาธิปไตยรักสามัคคี ชลบุรี (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด ที่มีวัตถุประสงค์มุ่งรับรองผลิตภัณฑ์ชุมชนของจังหวัดตราดนวัตกรรมเทคโนโลยีของภาคตะวันออก รวมถึงการจัดแสดงสินค้าผลิตภัณฑ์จากชุมชนจังหวัดชลบุรี ส่วนอีกพื้นที่หนึ่งในเขตเทศบาลเมืองตราดคือ บริษัท ประชาธิปไตยรักสามัคคีตราด (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด ที่มุ่งส่งเสริมการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น โครงการอาหารปลอดภัย และการท่องเที่ยวโดยชุมชน ส่วนในพื้นที่อีก 4 แห่ง ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาคตะวันออกพบว่า ยังอยู่ในระดับของนวัตกรรมสังคมคือ ศูนย์พลูตาหลวงदैค์แคว์ อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลพลูตาหลวง อำเภอสัตตหีบ จังหวัดชลบุรี เป็นนวัตกรรมสังคมมุ่งดูแลผู้ป่วย ผู้สูงอายุ และแก้ปัญหาความพิการหลังป่วย กลุ่มท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรมบ้านวังห้วอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลวังห้ว อำเภอแกลง จังหวัดระยอง เป็นวิสาหกิจชุมชนมุ่งส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่นการพัฒนารูปแบบการเพาะเลี้ยงและสายพันธุ์ปลานิลจิตรลดาอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหนองตีนนก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นนวัตกรรมสังคมมุ่งพัฒนาและผลิตลูกพันธุ์ปลานิล รวมถึงให้บริการในการจัดจำหน่ายสายพันธุ์ การเปลี่ยนขยะที่เหลือใช้ เพื่อความสะดวกและการสานต่อลมหายใจแก่เพื่อนผู้ยากไร้ในตำบลสาริกา อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสาริกา อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก เป็นนวัตกรรมสังคมที่มุ่งหวังให้รายได้ทั้งหมดนั้นนำไปช่วยเหลือผู้ยากไร้และผู้ด้อยโอกาสทางสังคมโดยที่คณะกรรมการดำเนินงานไม่ได้รับค่าตอบแทน รวมถึงไม่มีการหักค่าใช้จ่ายอื่นใด

ข้อเสนอแนะ

1. การประเมินระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6 แห่ง จากการศึกษาถอดบทเรียนระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขององค์การบริหารส่วนตำบลสาริกาพบว่ามีความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงที่เข้าถึงหรือเป็นองค์กรแห่งประโยชน์สุข ซึ่งสามารถบรรลุรอบตัวชีวิตระดับสูงสุดตามกรอบตัวชี้วัด 3 ระดับ โดยมีผลคะแนนรวม 277 คะแนน ส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอีก 5 แห่งมีระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับการเข้าใจหรือองค์กรแห่งความสุขในอนาคตควรมีการส่งเสริมให้ยกระดับถึงขั้นการเป็นองค์กรแห่งประโยชน์สุขหรืออยู่ในระดับเข้าถึงควรขับเคลื่อนกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงในด้านที่มีศักยภาพในการพัฒนาโดยมีแนวทางพัฒนากิจกรรมใน 2 แนวทางใหญ่ๆ คือ

1.1 การพัฒนาการบริหารงานภายในที่มีการใช้งบประมาณเป็นค่าใช้จ่ายด้านเงินเดือนและค่าจ้างบุคลากรประจำให้มีเงินเหลือเพียงพอที่จะไปใช้ในการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนในพื้นที่ กล่าวคือ มีการประหยัดค่าใช้จ่ายดังกล่าวให้ไม่เกินร้อยละ 35

1.2 การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ขับเคลื่อนกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงจนมีคะแนนรวมของการเป็นองค์กรแห่งความยั่งยืน องค์กรแห่งความสุข และองค์กรแห่งประโยชน์สุขไม่ต่ำกว่า 270 คะแนน

2. การถอดบทเรียนต้นแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาคตะวันออกในเขตพื้นที่ใหม่ของโครงการ ควรมีการพัฒนาต้นแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมใน 2 แนวทางคือ

2.1 ในกรณีขององค์กรที่มีการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมแล้วคือ บริษัท ประชาธิปไตยรักสามัคคี ชลบุรี (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด และบริษัท ประชาธิปไตยรักสามัคคีตราด (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด นั้นองค์การบริหารส่วนจังหวัดของแต่ละแห่งควรร่วมกับผู้ว่าราชการจังหวัดในการขับเคลื่อนบริษัทประชาธิปไตยสามัคคีเนื่องจากบริษัทประชาธิปไตยสามัคคีที่ผ่านมาเป็นองค์กรที่ทำงานโดยตรงกับผู้ว่าราชการจังหวัดและยังไม่มี การเชื่อมร้อยกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดโดยตรง

2.2 ในกรณีขององค์กรที่มีรูปแบบของนวัตกรรมสังคม เช่น ศูนย์พลูตาหลวงเดย์แคร์ขององค์การบริหารส่วนตำบลพลูตาหลวงควรส่งเสริมให้สามารถยกระดับและจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมในอนาคตเนื่องจากนวัตกรรมสังคมมีพื้นฐานในการทำงานที่มุ่งทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมเป็นหลักโดยไม่ได้หวังกำไรหรือการตอบแทน

บรรณานุกรม

คณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชาสภายุทธศาสตร์ขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ. (2559). *หลักการทรงงาน และศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน*. สำนักงาน กปร.

ปรียานุช ธรรมปิยา, และผาณิต เกิดโชคชัย. (2562). *เศรษฐกิจพอเพียงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562. (22 พฤษภาคม 2562). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 136 ตอนที่ 33 ก หน้า 32-56.

สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. (2563). *แนวคิดและรูปแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมในบริบทไทย*. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

อภิชัย พันธเสน. (2549). *เศรษฐกิจพอเพียง: แนวคิดทางเลือกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. สถาบันพระปกเกล้า.

อภิชัย พันธเสน. (2560). *เศรษฐกิจพอเพียงกับระบบทุนแห่งความยั่งยืน*. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

อภิชัย พันธเสน. (2563). *ศาสตร์แห่งการพัฒนา: หลักการทรงงาน 27 ข้อ*. มูลนิธิชัยพัฒนา.

อภิชัย พันธเสน. (ม.ป.ป.). *แนวคิดความสมดุลในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*. สถาบันพระปกเกล้า.

อภิชัย พันธเสน. (ม.ป.ป.). *เศรษฐกิจพอเพียงกับแนวคิดการพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน*. สถาบันพระปกเกล้า.

Fuchs, D. (2017). *Sustainability and the dialectics of political economy*. Polity Press.

Kim, A. (2007). *Social enterprise typology*. Virtue Ventures.

Teasdale, S. (2012). What's in a name? Making sense of social enterprise discourses. *Public Policy and Administration*, 27(2), 99–119. <https://doi.org/10.1177/09520767114014>